

„Mindaugo epochos Lietuva”

Dainius RAZAUSKAS

2003 m. gruodžio 11–12 Maskvoje, Lietuvos Respublikos ambasada Rusijos Federacijoje priklausančiuose Jurgio Baltrušaičio namuose, įvyko tarptautinė mokslinė konferencija „Mindaugo epochos Lietuva ir jos kaimynai: istoriniai bei kultūriniai ryšiai ir paralelės” (*Литва эпохи Миндаугаса и ее соседи: исторические и культурные связи и параллели*). Oficialūs konferencijos organizatoriai – tie patys ką tik paminėti Jurgio Baltrušaičio namai, taip pat Rusijos mokslų akademijos Visuotinės istorijos institutas, Rusijos mokslų akademijos Slavistikos institutas ir Lietuvos istorijos institutas. Asmeniškai konferencijos dalykine puse rūpinosi Rusijos mokslų akademijos Visuotinės istorijos instituto darbuotoja dr. E. Nazarova.

Konferencijoje dalyvavo tyrinėtojai, daugiausia istorikai, iš 7 šalių: Austrijos, Baltarusijos, Čekijos, Lietuvos, Rusijos, Ukrainos, Vokietijos. Iš Lietuvos dalyviai buvo 4: A. Nikžentaitis (Vilnius), R. Petrauskas (Vilnius), D. Razauskas (Vilnius) ir S. Valentas (Šiauliai), nors turėjo dalyvauti (jau buvo atsiuntę pranešimų tezes) 7: be paminėtų, dar D. Baronas, A. Dubonis ir J. Pakerys (kviesta buvo, organizatorių teigimu, dar daugiau, bet kiti neatsiliepė). Pabrėžtina principinė rengėjų nuostata konferenciją daryti tarpdisciplininę ir žodį, be siauros srities specialistų, taip pat suteikti filologams bei kultūrologams.

Konferenciją pradėdamas, sveikinamąjį žodį dalyviams tarė Lietuvos Respublikos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Rusijos Federacijoje Jo ekselencija Rimantas Šidlauskas, po jo – Lietuvos Respublikos kultūros atašė Rusijos Federacijoje Juozas Budraitis.

Pagal konferencijos programą, pirmasis pranešimą „Mindaugo epochos etnokultūrinė situacija Rytų Lietuvoje” (*Этнокультурная ситуация в Восточной Литве эпохи Миндаугаса*) padarė žymus rusų archeologas V. Sedovas. Kaip žinoma, tautų kraustymosi Europoje sutrikdyti, iš vidurinio Pavyslio, savo protėvynės, į rytus, į buvusių rytų baltų žemės, pajudėjo slavai. Pranešėjo teigimu, kai kurios slavų gentys apsistojo būtent etninės Lietuvos žemėse ir, ilgainiui subaltėję, tapo vėliau susiformavusio lietuvių etnoso sudėtine dalimi. Dar daugiau, jo nuomone, kaip tik jos suteikė tose vietose gyvenusioms baltų gentims rimtą postūmį, pagreitinusį jų istorinį vystymąsi, ir taip prisidėjo prie vėliau Mindaugo sukursimos Lietuvos valstybės. Slavų apsistota labai pla-

čiai, tiek būsimųjų rytų slavų, tiek ir kai kurių dabartinių baltų žemėse, tik ten, kur baltišką substratą buvęs silpnėjęs, susimaišęs gyventojai virtę rytų slavais, o kur silpnėjęs buvęs ateivių slavų adstratas, susimaišęs gyventojai susilieję su baltais ir virtę būtent lietuviais. Taigi slaviškasis elementas nuo pat jos užuomazgų esąs neatskiriama sudėtinė Lietuvos valstybės ir netgi paties lietuvių etnoso dalis.

Antrasis pranešimas buvo O. Dziarnovičiaus iš Minsko: „Dėl diskusijos apie Mindaugo karūnavimo 1253 m. vietą istorijos” (*К истории дискуссии о месте коронации Миндовга в 1253 г.*). Apžvelgęs painų Mindaugo karūnavimo vietos klausimą nuo ankstyviausių istorijos šaltinių iki šių laikų istorikų išsakytų hipotezių, pranešėjas, nors ir nelabai griežtai, palaiko Baltarusijos mokslininkų priimtą nuomonę, jog tai išties galėję įvykti Naugarduke. Pagrindinė pranešimo mintis, kuria mėginama atremti kontrargumentą Naugarduką negalėjus tuomet būti Lietuvos sostine, yra ta, kad sąvokos „sostinė” ir „karūnavimo vieta” nebūtinai turi sutapti. Mindaugas galėjęs karūnuotis ir tiesiog savo rezidencijoje, vienoje iš daugelio, juoba kad tokio dalyko kaip sostinė tuomet dar galėję išvis nebūti.

Trečiasis pranešimą „Mindaugas ir Ordinas pagal Eiliiotąją Livonijos kroniką” (*Миндовг и Орден по Ливонской рифмованной хронике*) padarė jaunas tyrinėtojas (Maskvos valstybinio universiteto paskutiniojo kurso studentas) F. Mitlianskis. Pranešėjas pabrėžė, kad būtent „Eiliiotoji Livonijos kronika” yra pagrindinis istorinių žinių apie Mindaugo santykius su žemaičiais šaltinis. Atkreipiamas dėmesys į tai, kaip pasikeičia į gerąją pusę Mindaugo ir Lietuvos vertinimas Kronikoje iki jo krikšto ir po. Iškeliamą mintis, jog Mindaugo atsimitimo atgal į pagonybę siužetas, kuriame karalienė Morta vaizduojama kaip uoli krikščionybės užtarėja, o Mindaugą supę kilmingieji, ypač žemaičių, – kaip klastingi kurstytojai, galimas daiktas, yra tiesiog tradicinis to meto krikščioniškos literatūros motyvas, grindžiamas atitinkamais bibliniais siužetais apie ištikimą žmoną, kurios išminčių patarimų nepaklauso klastingų arba kvailių draugų sukurstytas vyras.

Ketvirtoji pranešimą skaitė viena iš pagrindinių konferencijos organizatorių – E. Nazarova iš Maskvos. Jos pranešimo pavadinimas – „Mindaugo karalystė kryžiaus žygių istorijos Pabaltijyje kontekste” (*Королевство Мин-*

даугаса в контексте истории крестовых походов на Балтике). Pasak pranešėjos, pastaruoju metu tarp viduramžių istorikų pasigirsta abejonių, ar kryžiaus žygius Pabaltijy išvis galima laikyti būtent kryžiaus žygiais, nes jų esmę, pagal apibrėžimą, sudarė Viešpaties kapo Jeruzalėje vadavimas iš netikėlių, ir suprantami jie buvo ne tiek kaip karo žygiai, o veikiau kaip piligrimystė. Pabaltijy krikščionių riteriai neturėjo nei ką vaduoti, nei jokios savo šventenybės lankyti. Ir vis dėlto popiežiai oficialiai prilygino karus Pabaltijy žygiams į Palestiną. Už „Šventosios žemės“ pakaitalą čia buvo pasirinkta kad ir kokia Bažnyčios požiūriu šventa erdvė – bažnyčia, vienuolynas ar tiesiog misionierių bei kankinių gyventos vietos. „Pagonių“, o ir krikščionių pravoslavų žemių užkariavimas prasidėdavo kaip tik tokių katalikų misionierių veikla, kurie siekė pakrikštyti bent keletą vietos gyventojų ir pastatyti bažnyčią ar bent varpinę. Tokia nauja „bendruomenė“, ypač ją dar paskelbus (neretai jai pačiai už akių) vyskupija, paprastai ir tapdavo dingstimi „šventajam karui“ prieš netikėlius paskelbti. Tai, kad pirmasis Pabaltijy įsteigtas Kalavijuočių ordinas buvo pašventas pačiam Jėzui Kristui, irgi liudija kryžiaus karus čia tiesiogiai sietus su žygiais į Palestiną. Tuo tarpu lietuviai, nuo pat ordino įsikūrimo Livonijoje pradžios puldinėję jo žemes, tapo aršiausiais „krikščionybės priešais“. Popiežiaus Inocento IV priesakas Livonijos ordinui padėti ką tik pakrikštytam karaliui Mindaugui „kovoti su pagonimis“ iš esmės reikė palaiminimą žygiui į Žemaitiją pradėti. Įvykiai turėjo klostytis pagal „prūsišką scenarijų“ (kaip kad Konradas Mazovietis Prūsijoje, Mindaugas dovanojo ordinui žemes Žemaitijoje). Tačiau tiek tam tikri nesutarimai tarp pačių krikščionių dėl ordino veiklos metodų (pavyzdžiui, dominikonų prieštaravimas smurtui prieš krikštijamų žemių gyventojus), tiek Mindaugo pastangos rasti užtarimą nuo ordino pas popiežių, tiek pagaliau žemaičių spaudimas pasuko reikalus kita vaga.

Toliau pasisakė G. Ananjinas iš Maskvos, jo pranešimas vadinosi „Genealoginės metraščių žinios apie Lietuvos didįjį kunigaikštį Mindaugą“ (*Родословно-летописные известия о литовском великом князе Миндовге*). Ipatijaus metraščio duomenys, atspindintys daugiau realią Mindaugo genealogiją, pranešėjo gretinti su vėlesniais, iki XVII a., šaltiniais, pateikiančiais daugiau mitologinę jo genealogiją.

M. Moseris iš Vienos savo pranešime „Lietuvos stereotipai bei žinios apie ją seniausiuose rytų slavų metraščiuose (Naugardo I, Lavrentijaus ir Ipatijaus metraščiai; iki XIII a. pabaigos)“ (*Стереотипы Литвы и сведения о ней в древнейших восточнославянских летописях [Новгородская I, Лаврентьевская и Ипатьевская летописи; до конца XIII в.]*) surinko visus Lietuvos paminėjimus šiuose metraščiuose ir sugrupavo juos į tris grupes: 1) elementarūs stereotipiški paminėjimai (daž-

niausiai, kaip koks nors Rusios kunigaikštis puola ir siaubia Lietuvą arba Lietuva puola ir siaubia kokią nors Rusios žemę); 2) išplėsti stereotipiški paminėjimai (juose elementarus stereotipinis paminėjimas paprastai papildomas kokia nors konkretesne žinia apie vieno ar kito kunigaikščio likimą, žygio aplinkybes ir pan.); ir 3) nestereotipiški paminėjimai (stereotipiškos žinios čia papildomos kartais kuo netikėčiausiais komentarais apie lietuvių tikyba, gyvenimo būdą, tiesioginės kalbos intarpais). Toliau dar pateikiami pavyzdžiai, kaip atskiri kunigaikščiai lietuviai, priklausomai nuo jų einamojo santykio su Rusia bei pravoslavybe, pavadinami tai „bedieviais pagonimis“, tai „Dievą mylinčiais krikščionimis“; atitinkamai rusų ar lietuvių pergalės mūsųose interpretuojamos kaip „Dievo pagalba kovoje prieš pagonis“ arba „Dievo baismė už nuodėmes“ ir pan. Klausytojams pranešėjas išdalijo lapus su visomis metraščių citatomis bei jų komentarais.

E. Celunova iš Prahos pasisakė „Seniausių konfesinių ir kalbinių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Kijevo Rusios ryšių klausimu“ (*К вопросу о древнейших конфессиональных и языковых связях Великого княжества Литовского и Киевской Руси*). Pranešėja pabrėžė (tuometinės) rusų kalbos ir pravoslavybės reikšmę XIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, teigdama, kad jau tuomet rusų kalba buvo ne tik kanceliarinė rašto, bet ir kai kurių kunigaikščių bei dalies Vilnijos gyventojų šnekamoji kalba. Dėl akivaizdžių perlenkimų pranešėja iš kolegų gavo griežtų pastabų.

V. Astrėjka (*Астрэйка*) iš Minsko kalbėjo apie „Kai kurias baltarusių kalbos šaurės vakarų dialektinės zonos formavimosi ypatybes“ (*Некоторые особенности формирования северо-западной диалектной зоны белорусского языка*). Nors lietuvių kalbos įtaka žymi visoje Baltarusijoje, bet minėta baltarusių kalbos dialektinė zona tuo ypač pasižymi, joje dar iki šiol yra salelių, kur kalbama lietuviškai. Ši zona susidarė rytų ateiviams slavams susimaišius su vietiniais gyventojais lietuviais maždaug X–XIV a., ir būtent šių žemių ribose, iš slavų pusės, susikūrė Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Tarmių požiūriu ši zona nėra visai vienalytė (čia, matyt, atsispindi skirtingų slavų ir baltų genčių sąveika: krivičių, dregovičių, lietuvių aukštaičių, jotvingių), pažymėtina, kad būtent šios dialektinės zonos tarmės tapo šiuolaikinės literatūrinės baltarusių kalbos pagrindu.

D. Razausko pranešimas vadinosi „Dėl lietuvių žodžio *aukuras* istorijos: ar galėjo jis skambėti Mindaugo lūpose?“ (*К истории литовского слова aukuras: могло ли оно прозвучать в устах Миндаугаса?*). Pranešimo esmė ta, kad, pasak K. Būgos bei kitų jam pritarusių autoritetų (kaip antai P. Skardžiaus, E. Fraenklio ir kt.), žodis *aukuras* XIX a. buvo sukurtas S. Daukanto, tuo tarpu 1611 m. jėzuitų ataskaitoje tarp kitų žinomų ir visai taisyklingai užrašytų lietuvių dievų vardų paminima ir

tokia ligi tol negirdėta dievybė kaip Beaukurius (*Bieaukuri*), kuri tyrinėtojų paprastai arba laikoma kažkokia klaida, arba išvis ignoruojama, nes žodžio *aukuras*, kaip kad įrodęs K. Būga, tuomet lietuvių kalboje dar negalėję būti. Jei betgi remtis faktais, o ne jiems prieštaraujančiomis teorijomis (juoba kad su K. Būga šiuo klausimu nebelinkę sutikti ir kai kurie iškilūs šiuolaikiniai lietuvių kalbininkai, kaip A. Vanagas, Z. Zinkevičius), tai žodis *aukuras*, vadinasi, jau bus buvęs žinomas XVII a. pradžioje, ir kadangi jėzuitus misionierius tiek nacionaliniu romantizmu, tiek naujų pagoniškių dievybių kūrimu įtarti sunku, tai niekas netrukdo manyti, kad šis žodis ir XIII a. jau galėjo būti žinomas, taigi galėjo būti tariamas ir paties Mindaugo. (Pasinaudodamas tuo atsitiktiniu sutapimu, kad šio pranešimo ir šių eilučių autorius yra vienas ir tas pats asmuo, prisipažinsiu, jog pirminis jo sumanymas konferencijos temą atitiko kur kas labiau: jis ketino kalbėti apie galimą ryšį tarp Lietuvos karaliaus vardo *Mindaugas*, juoba, kaip kad nustatė K. Būga, anksčiau tarto *Minidaugas*, ir viduramžių Velso epinės poemos *Goddodin* veikėjo, vietinio karaliaus vardo *Miniddog*. Tačiau paašikėjus, kad dėl pastarojo keltologai visiškai nesutaria, taigi susidūrus su neįžengiamais keltologijos brūžgnais, kitaip sakant, pritrūkus kompetencijos, šios temos pranešėjui, deja, teko atsisakyti.)

Taip baigėsi pirmoji konferencijos diena.

O antrąją dieną pirmasis kalbėjo žymus ukrainų kalbininkas, baltistas A. Nepokupnas iš Kijevo. Jo pranešimo tema – „Mindaugo sūnų vardai: kalba ir paprotys“ (*Имена сыновей Миндаугаса: язык и обычай*). Be daugiau mažiau tyrinėto vyriausiojo Mindaugo sūnaus vardo *Vaišvilkas*, pranešėjas atkreipia dėmesį į dviejų jaunesniųjų sūnų vardus – *Ruklys* (arba, sulig galima kita jo rekonstrukcija iš paliudytų slavų formų, **Rukelis*; šiuo atveju plg. jotvingių kunigaikščio Skomanto sūnaus vardą *Rukals*, prūsišką kaimą *Ruckelkaym* ir šiuolaikinį kaimą *Rukeliai* Lietuvoje, Rokiškio r.) ir *Rupeikis*. Pirma, abu jaunėlių vardai, priešingai vyriausiojo vardui bei tradicijai, yra vienašakniai. Antra, atkreipiamas dėmesys į vienodą abiejų vardų pradžią *Ru-*. Pranešėjo žodžiais, „nuo Anglijos vakaruose ligi Kinijos rytuose jau daugiau nei tūkstantmetį žinomas paprotys vienos šeimos ribose duoti vadinamuosius surištus vardus“. Šį paprotį patvirtinantys ir minėtieji Mindaugo jaunesniųjų sūnų vardai.

Maskviečiai A. Litvina ir F. Uspenskis kalbėjo apie „Mindaugo epochos Galičo kunigaikščių vardus ir šeimyninius ryšius“ (*Имена и семейные связи Галицких князей в эпоху Миндовга*). Kalba sukosi iš esmės apie Riurikovičių kilmės Vladimiro Monomacho proproproanūkį Daniilą Romanovičių, suartinusį Galičą su Lietuva ne tik politinėmis sąjungomis, bet ir vedybiniais ryšiais. Įdomus šiuo atžvilgiu yra ir vieno iš jo sūnų,

dar ankstyvoje jaunystėje sutuokto su Mindaugo dukterimi ir iš savo dėdės Vaišvilko paveldėjusio Lietuvos kunigaikštystę, vardas Švarnas, *Шварн*. Kadangi slaviška jo etimologija yra gana kebli, išsakoma prielaida jį gal būtų lietuvišką.

S. Valentas iš Šiaulių skaitė pranešimą tema „Vaišelga, Vaišvilkas: istorinis / meninis įvaizdis (nuo Ipatijaus metraščio iki mūsų dienų)“ (*Вошелкя, Вошеволкя: исторический / художественный образ [от Ипатиевской летописи до наших дней]*). Pranešėjas pamėgino sugretinti istorinių metraščių tekstus apie Vaišvilką, žiūrėdamas į juos kaip į literatūrinius, su Vaišvilka mininčiais literatūros kūriniais (kaip antai V. Braziūno, S. Gedos eilėraščiais), žiūrėdamas į juos kaip „meniškai koncentruotą istoriją“. Autoriaus žodžiais, „šiuolaikinis poetinis tekstas siekia tapti dokumentu, liudijančiu istoriją. Tačiau šį dokumentą skaitytojas turi iššifruoti, t. y. iš tyrinėtojo reikalaujama kompetencijos. Kaip ir metraštininkas, poetas 'pataiso' istoriją, pakreipdamas įvykius bei datas sau palankia linkme. Pagaliau nereikia pamiršti, kad nei kronikos, nei metraščiai nėra tikrovės atspindys. Kone geriausiai tai patvirtina paties vyriausiojo Mindaugo sūnaus vardas, kurio tikrasis pavaldas (veikiausiai jį ir būta du) bei tarimas tebelaukia savo tyrinėtojo“.

R. Petrausko iš Vilniaus pranešimas vadinosi „Užmirštasis karalius: Mindaugas XIV a. pabaigos – XVI a. pradžios Lietuvos elito politinėje istorinėje sąmonėje“ (*Забывтый король: Миндовг в политическо-историческом сознании литовской элиты в конце XIV – начале XVI вв.*). Vietinė istoriografija Lietuvoje prasideda su krikščionyste, ir pirmajame Lietuvos Metraščio variante, suredaguotame dar Vytauto dvare, Lietuvos didžiųjų kunigaikščių istorija prasideda Vytauto seneliu Gediminu. Mindaugo vardas pasirodo tik XVI a. pradžioje vadinamojoje Bychovo kronikoje, kur pateko iš prieš tai teaptikto Ipatijaus metraščio. Tiesa, lietuviškuose šaltiniuose jis pirmąsyk paminėtas jau 1322 m. Gedimino laiške popiežiui Jonui XXII, o antrąsyk iškyla 1413 m., Teutonų ordinui mėginant pagrįsti savo teises į Žemaitiją, kurią jam padovanojė Mindaugas. Lietuvos pusei pastaruoju atveju jis pasirodė buvęs tik „vienas iš smulkių kunigaikščių“, Ordino pagalba bandžusių įsitvirtinti Lietuvoje. Viena iš Mindaugo užmiršimo priežasčių, pranešėjo nuomone, buvo XIII a. įvykęs dinastijų pasikeitimas, o kadangi teises į valdžią lėmė būtent priklausymas dinastijai, tai gediminaičiams iki XVI a., kai valstybės samprata pradėjo depersonalizuotis, Mindaugo prisiminti nebuvę jokio reikalo. Kita priežastis – tai daugiau „horizontali“ nei „vertikali“ giminystės samprata, apėmusi tos pat kartos daugelio šakų giminaičius, o į praeitį nesiekusi toliau kelių kartų.

Po to M. M. Niendorf as iš Kylio (Kiel) pasisakė tema „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės savitumo pa-

grindai jos gyventojų sąmonėje po 1569 m. Liublino unijos” (*Основы самобытности Великого княжества Литовского в сознании его жителей после Люблинской унии в 1569 г.*). Savitą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (kuri šiaip jau iki pat trečiojo Respublikos padalijimo formaliai vis dėlto nebuvo praradusi nepriklausomybės) piliečių mentalitetą atspindi keturi pagrindiniai dalykai: 1) 1588 m. Lietuvos statutas (nors tai juridinis dokumentas, jis suvaidino didelį vaidmenį formuojantis gyventojų pilietinei sąmonei, į ką istorinėje literatūroje krepiama per mažai dėmesio); 2) legendos apie etnogenezę (kaip žinoma, lietuviškieji šlėktos save kildino iš senovės romėnų ir tame matė savo pranašumą prieš „brolius lenkus”, kilusius iš „aziatų” sarmatų, taip kad prieš trečiąją Respublikos padalijimą apibūdinimas „palemoniškas” netgi buvo tapęs „lietuviško” sinonimu); 3) didžiųjų kunigaikščių įvaizdis (Lietuvos piliečių herojumi, kaip pastebėjo jau M. Strykowski, buvo veikiau Vytautas nei Mindaugas ar Gediminas); 4) šventojo Kazimiero garbinimas (nors Lietuvoje buvo gerbiamas ir Lenkijos globėjas šv. Stanislovas, o Lenkijoje – popiežiaus Urbono VIII 1636 m. šventuoju Lietuvos globėju paskelbtas Kazimieras).

Maskvietis A. Kuzminas pranešime „Viazmos valdovai XIV–XV a. Tarp Lietuvos ir Maskvos” (*Правители Вязмы в XIV–XV вв. Между Литвой и Москвой*) aiškinosi nurodyto laikotarpio Viazmos kunigaikščių genealogijas.

Paskutinė konferencijos dalis buvo skirta bendresnio pobūdžio LDK tautiniam palikimui aptarti ir pavadinta „Apskritu stalu” tema „Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Kijevo Rusia: kas šių valstyvių įpėdiniai – lietuviai, baltarusiai, ukrainai ar rusai?”

Pirmasis pasisakė A. Nikžentaitis iš Vilniaus. Jis perskaitė pranešimą „Viduramžių valstybės – šiuolaikinės valstybės: jų tarpusavio santykis ir istoriniai lūžiai” (*Средневековые государства – современные государства: взаимосвязи и исторические переломы*). 1988–1991 metų pokyčiai vėl visu aštrumu iškėlė tautinio identiteto ir istorinio paveldo klausimą. Rusai (didžiariausiai) su ukrainais vėl ginčijasi dėl Kijevo Rusios tautinės priklausomybės, o lietuviai su baltarusiais nepasidalija LDK paveldo. Tačiau atsakymai į visus šiuos klausimus priklauso nuo santykio tarp viduramžių valstybės ir šiuolaikinės valstybės sampratos. Viena vertus, nė jokia iš minėtų šiuolaikinių tautų nėra atitinkamos viduramžių valstybės įpėdinė, nes šiuolaikines savo valstybes jos sukūrė kaip tik nuversdamos ir pašalindamos nuo viduramžių valdžiusį elitą. Pagaliau naujosios valstybės buvo sukurtos remiantis visai kitu pagrindu – visų pirma kalba ir kalbiniu nacionalizmu, išvis nežinotu viduramžiais ir atmetusiu kone visą viduramžių kultūrą, jei tik ji buvo kitakalbė. (Kai germanų gentys kitados užėmė romėnų pastatytą

uostą Kiolne, tai pirmiausia ją sugriovė, nes nesuprato, kam jis reikalingas, ir tik po kelių šimtmečių ją vėl atstatė. Kiolno gyventojai vargu ar pretenduoja būti Romos imperijos įpėdiniais, tai ar galime mes savintis Kijevo Rusios ar LDK paveldą?) Juoba istoriškai nepagrįsti – nors suprantami ideologiškai bei politiškai – ketinimai sutapatinti viduramžių LDK su kuria nors šiuolaikine nacija, nei baltarusių (kaip kad pastaruoju laiku mėginta daryti, atsiribojant nuo rusų), neigi lietuvių (kaip kad daroma nuo XIX a. pabaigos). Simptomiška ir tai, kad tik po 1990 metų pagaliau buvo prisimintas karalius Mindaugas. Kol tebėra aktuali priešlenkiška ideologija, pirmoje vietoje užtikrintai laikosi didysis kunigaikštis Vytautas, bet vos tik nustatomi draugiški santykiai su Lenkija ir stojama į ES, iškyla „užmirštasis” Mindaugas – pirmasis lietuvis, užmezgęs ryšius su Vakarų Europa. O grįžtant prie santykio tarp viduramžių valstybių ir šiuolaikinių tautinių valstybių, pirmiausia reikia skirti etnosą, ilgainiui susiformavusį į *kalbinę naciją*, nuo *politinės nacijos*, kaip būtent viduramžių valstybės subjekto, kuri galėjo sudaryti keletas etnosų (kaip kad LDK lietuviai, žemaičiai, baltarusiai ir dalis ukrainų). Antra vertus, visos šiuolaikinės tautos, gyvenančios buvusių viduramžių valstybių teritorijose, kartu yra teisėtos jų įpėdinės. Todėl šiuolaikiniams rusams, ukrainams, baltarusiams ir lietuviams dėtų ne dalytis nuosavybės teises į Kijevo Rusiją ir LDK, o prisiimti atsakomybę už bendrą jų kultūrinį paveldą ir jo tyrinėjimą.

D. Vaščukas iš Kijevo kalbėjo apie „Teisyno *Русская Правда* normų recepciją Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės paminkluose (remiantis XV a. antrosios pusės sritinių privilegijų medžiaga)” (*Рецепция норм Русской Правды в памятниках права Великого княжества Литовского: на материалах областных привилеев второй половины XV в.*). Kadangi *Русская Правда* – pats ankstyviausias teisinis sąvadas Rytų Europoje, visai pagrįstai galima kelti klausimą apie jo įtaką LDK ar bent jau atskirų jos žemių teisei. Dėl to mokslininkų nuomonės gana prieštaringos. Palyginęs minėtąjį ir kitus LDK žinomus teisynus (kaip antai Volynės, 1452 m.; Kijevo, 1440 m.; Žemaičių, 1441 m.; Naugarduko, 1440 m.), pranešėjas daro išvadą, kad *Русская Правда* įtaką galima išvelgti nebent teisės aktuose dėl našlių ir jų vaikų, dėl vagies žmonos ir vaikų atsakomybės apribojimo ir dėl draudimo baudžiauninkams būti liudininkais. Taigi apie bent kiek žymesnę senosios Rusios teisės recepciją LDK vargu ar galima kalbėti.

N. Jusovos iš Kijevo pranešimas – „Kijevo Rusios ir LDK istorinė reikšmė rytų slavų likimams: Mirono Kordubos požiūris” (*Историческое значение Киевской Руси и ВКЛ для судеб восточного славянства: взгляд Мирона Кордубы*). Pranešėja pabrėžė, jog reikšmingos datos, pritraukdamos tyrinėtojų dėmesį, kartais

padaro nemenką įtaką tiek tolesnei istorijos mokslo raidai, tiek netgi visuomeninei sąmonei. Taip atsitiko ir daugiau nei prieš 70 metų minint Lietuvos d. k. Vytauto mirties 500-ųjų metines, kurių proga buvo išsakyta minčių, esmingai paskatinusių ukrainų nacionalinės savimonės augimą. Visų pirma turimas galvoje 1930 m. pasirodęs M. Kordubos, tuomet Varšuvos universiteto profesoriaus (vėliau – Lvovo), straipsnis „Svarbiausias momentas Ukrainos istorijoje“. Tuo „esminiu momentu“ M. Kordubos buvo įvardytas „Rusios pietvakariųjų žemių atskyrimas nuo kitų rusų žemių XIV a. antrojoje pusėje ir jų suvienijimas Lietuvos valstybėje“. Būtent tai dabartinės Ukrainos žemių gyventojus konsolidavo į atskirą etninę grupę ir „davė postūmį susiformuoti atskirai ukrainų nacijai“. Panašiai M. Korduba pasisakė ir apie baltarusių naciją (tik maždaug po Liublino unijos šios dvi nacijos pradėjo skirtis). Kordubos laikais toks požiūris, dabar jau iš esmės visuotinai priimtas, buvo gana naujas – anksčiau Ukrainos mokslininkų manyta, kad ukrainai yra kilę iš atskiros slavų genties ir kad jau Kijevo Rusios būta ukrainų valstybės.

Paskutinis pranešėjas buvo maskvietis M. Dmitrievs, o jo pranešimo pavadinimas – „Lietuva ir ‘lietuviai’ (*литовские люди*) XVII a. vidurio rusų visuomenės požiūriu“ (*Литва и “литовские люди” в представлениях русского общества в середине XVII века*). Labai dažnai XVII a. Rusijoje sutinkami terminai *Литва* ir *литовские люди* galėjo reikšti ir etnosą, ir politinę ar teritorinę priklausomybę, ir galiausiai netgi konfesiją. Esminis termino *литовские люди* skirtumas nuo termino „lenkai“ (*поляки, ляхи, польские люди*) buvo tas, kad tarp šitaip plačiai suprantamų ‘lietuvių’ buvo ir nemažai pravoslavų – taip buvo vadinami ir baltarusiai bei LDK priklausę ukrainai. Panašią prasmę anuomet turėjo ir terminai ‘rusas’, ‘vokietis’, ‘švedas’, ‘totorius’ bei kt. – jie visų pirma žymėjo ne tautybę, o politinę priklausomybę.

Plačiau su minėtais, taip pat su neminėtais pranešimais jų autorių, kurie į konferenciją dėl vienokių ar kitokių priežasčių neatvyko (tarp jų Rasa Mažeika iš Toronto, C. Carpini iš Florencijos, A. Zoltanas iš Budapešto, A. Poppe iš Varšuvos, V. Kulakovas iš Kaliningrado), galima susipažinti iš spausdintų konferencijos tezių (pavyzdžiui, VU arba Mažvydo bibliotekose): Тезисы международной научной конференции «Литва эпохи Миндаугаса и ее соседи: исторические и культурные связи и параллели» (11–12 декабря 2003 г.). – Москва, 2003.

Baigiant keletą žodžių reikia pasakyti apskritai apie Jurgio Baltrušaičio namus, kurie jau seniai yra tikras lietuvių kultūros židinys Rusijoje: juose reguliariai vyksta parodos, muzikos bei poezijos vakarai, kūrybiniai susitikimai su žinomais Lietuvos kultūros veikėjais. Be to, Jurgio Baltrušaičio namuose jau kuris laikas buriasi ir mokslininkai, vienaip ar kitaip susiję su baltistika.

2000 metais, Lietuvos nepriklausomybės atgavimo dešimtmečio proga, čia buvo surengtas mokslinis seminaras „Baltistika Maskvoje ant XXI amžiaus slenksčio“, kuriame aptartos pagrindinės baltistikos Rusijoje problemos bei tolesnės raidos kryptys. Seminare dalyvavo per 30 mokslininkų iš Maskvos, Sankt-Peterburgo, Kijevo ir Vilniaus. Tais pat 2000 metais gruodžio 11–12 dienomis čia surengta tarptautinė mokslinė konferencija „Baltai senovėje ir viduramžiais: kalbos, istorija, kultūra“, skirta Lietuvos istorikui Egidijui Banioniui atminti. Konferencijoje dalyvavo 27 pranešėjai iš Lietuvos, Latvijos, Rusijos, Ukrainos, Italijos. 2002 metų balandžio 25–26 dienomis čia įvyko tarptautinė mokslinė konferencija „Etnokultūriniai ir etnokalbiniai kontaktai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje“, kurioje dalyvavo tyrinėtojai iš Lietuvos, Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos, Lenkijos, Čekijos, Vengrijos, Italijos, Austrijos. 2003 metais lapkričio 12 dieną čia įvyko mokslinis seminaras „Seniausieji baltų ir slavų tikėjimai: panašumai, paralelės, skirtumai“, kuriame pasisakė 10 pranešėjų iš Vilniaus ir Maskvos (savo išpūdžius iš apsilankymo šia proga Maskvoje „Šiaurės Atėnuose“ 2003–11–22, Nr. 677 aprašė G. Beresnevičius). Šiai išpūdingai renginių seka priklauso ir ką tik pristatytoji konferencija.

O visų šių renginių „siela“ ir tikras „angelas sargas“ yra Lietuvos Respublikos kultūros atašė Rusijos Federacijoje, įžymus tiek Lietuvoje, tiek ir Rusijoje aktorius Juozas Budraitis. Neperdedant galima pasakyti, kad tik jo rūpesčiu tokie renginiai tampa ne tik dalykiškai įtempti bei žmogiškai šilti, neblaškomi antraip neišvengiamų buitinių kliūčių bei nesusipratimų, bet ir išvis įmanomi. Šis rūpestis, išeinantis iš bet kokių „darbo valandų“, neretai pareikalaujantis daugybės jėgų ir sveikatos, o kartais netgi asmeninių lėšų, tegali liudyti įkvėptą ir nesavanaudišką širdį, kurios didžiausias „asmeninis interesas“ – ten, kur žmogų pasiuntė Tėvynė ir atvedė Dievas, padaryti geriausia, ką tik galima padaryti. Šilto žodžio nusipelno ir J. Budraičio padėjėja – Rusijos mokslų akademijos Slavistikos instituto darbuotoja, mūsų žurnalo redkolegijos narė (beje, puikiai kalbanti bei rašanti lietuviškai) dr. Marija Zavjalova, kurios globa kaskart lydi svečius iš Lietuvos nuo pat atvykimo iki pat išvykimo ir išsprendžia visus iškylančius keblumus. Už tai jiems abiem nuoširdžiausias ačiū.

CONFERENCES

“Lithuania in the epoch of Mindaugas”

The conference “Lithuania in the epoch of Mindaugas and its neighbours: historical and cultural ties and parables” was held in the Jurgis Baltrušaitis House belonging to the Embassy of the Republic of Lithuania, Moscow, Federation of Russia, December 11–12, 2003. It has been briefly surveyed by Dainius Razauskas.